

KİTAP İNCELEMESİ*

Pierre Rosanvallon, *Popülizm Yüzyılı: Tarih, Teori, Eleştiri*,
(Çev. Suat Başar Çağlan), Kırmızı Kedi Yayınevi, 2023, 208 sf.

Popülizm 19. yüzyılın sonlarında Rus Çarlığı ve Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) farklı dinamiklerle ortaya çıktığından bu yana dünya tarihinde değişen, dönüşen ve çeşitlenen bir olgu olarak varlığını sürdürmüştür. Tarihsel süreç içerisinde farklı coğrafyalarda farklı saiklerle ortaya çıkan popülizm, 20. yüzyılın ortalarından itibaren sosyal bilimler disiplini içerisinde sistematik araştırmalara konu olmaya başlamıştır. Popülizmin ne olduğu ve ne olmadığına yönelik kavramsal bir çerçeve oluşturma çabası ilk kez 1967'de LSE'de düzenlenen "Popülizmi Tanımlamak" başlıklı konferansta somutlaşmıştır. Konferansta gerçekleşen tartışmalar ve sunulan bildirilerden derlenen *Popülizm: Anlamları ve Ulusal Özellikleri* (Ionescu ve Gellner, 1969) adlı kitap bu alanda hazırlanmış en erken ve kapsamlı çalışmalardan biri olarak kabul edilmektedir.

Kitapta, Ionescu ve Gellner'in (1969) popülizmin uluslararası sistemdeki yerine dair yaptıkları çözümlemede popülizmi "hayalet" olarak tasvir etmeleri oldukça dikkat çekicidir (s. 1). 1967'deki konferanstan bu yana popülizm literatürü giderek genişlemiştir. Kavramsal, metodolojik ve ampirik çalışmalara konu olan popülizme yönelik çeşitli tanımlama ve kategorize etme girişimlerinde bulunulmuştur. Bazı araştırmacılar popülizmi ideolojilere uyum sağlayan bir "siyasal tarz" olarak ele alırken (Moffit, 2016) bazı araştırmacılar çeşitli ideolojilere uyum sağlayabilen esnek yapısından hareket ederek "zayıf-merkezli bir ideoloji" (*thin-centered ideology*) (Mudde, 2004) olarak tanımlamıştır. Benzer şekilde popülizmin kitlesel bir tepkiyi içerisinde barındırdığını ileri süren araştırmacılar, "hareket" yaklaşımını (Wiles, 1969) ortaya atmıştır. Tüm bu

* Makale geliş tarihi / Received date: 02.07.2025
Makale kabul tarihi / Accepted date: 07.08.2025

Yazar email: mesutcanakcay@gmail.com

tanım çeşitliliği popülizmin çok yönlü doğasına ışık tutmakta ve literatürde tartışılmaya devam etmektedir. Günümüzde Ernesto Laclau (2005) ve Chantal Mouffe'un çalışmalarıyla (2018) sol popülizm için kavramsal ve teorik bir çerçeve oluşmaya başlamıştır. Nitekim 21. yüzyılda popülizmin durumuna yönelik kapsamlı bir kavramsal çerçeve halen geliştirilememiştir. Bu durum sağ ve sol popülizmin farklı dinamiklere yaslanan ayrı birer popülizm türü olarak ele alınması gerektiği düşüncesini filizlendirmiştir. Fransız tarihçi ve siyaset bilimci Pierre Rosanvallon, literatürdeki boşluğa dikkat çekerek *Popülizm Yüzyılı: Tarih, Teori, Eleştiri* adlı çalışmasının ortaya çıkış gerekçesini popülizmin bir fenomen olarak ele alınmaktan öteye geçmediğini ileri sürerek açıklamaktadır. Rosanvallon (2023), kitabın bu eksikliği doldurarak literatüre taslak bir teorik çerçeve sunmayı amaçladığını ifade etmektedir (s. 13).

Rosanvallon'un 2020'de *Le Siècle du populisme- Histoire, théorie, critique* özgün adıyla yayınlanan kitabı 2023'te Türkçeye kazandırılmıştır. Popülizmi; tarihsel, teorik ve eleştirel yönleriyle ele alan kitap disiplinlerarası niteliğiyle dikkat çekmektedir. Rosanvallon, literatürdeki metodolojik ve kavramsal çalışmaların popülizmin doğasını anlamada sınırlı kaldığı kanısındadır (s. 11). Ona göre popülizm-demokrasi ilişkisi demokrasinin içsel sorunları dışlanmadan değerlendirilmelidir. Zira demokrasinin mevcut durumunu basitleştiren ve kutuplaştıran bir anlatı popülizmin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Rosanvallon geniş katılımcı ve dinamik bir halk egemenliğinin başlıca özelliklerini irdelemektedir. Bu yönüyle kitap, popülizmin çağdaş demokrasilerdeki durumunu yerleşik anlatıların dışına çıkararak çok yönlü bir şekilde analiz etmektedir (s. 20).

Kitabın "Giriş" bölümünde güncel popülizm literatüründeki tanım ve yaklaşımların eleştirel bir incelemesi yapılmaktadır. Rosanvallon, popülizmin çağdaş dünyadaki yerinden hareket ederek 21. yüzyılda bir devrim yarattığını ileri sürmektedir. Ona göre bu devrim popülizm literatüründe yalnızca bir fenomen olarak incelendiği için henüz kapsamlı bir kavramsal-teorik çerçeveye oturtulamamıştır. Popülizmin esnek ve değişken yapısı kavramsal bir tanım geliştirilmesini zorlaştırırken ortaya "paradoksal bir tabir" çıkmaktadır. Rosanvallon'a göre bu duruma popülizmin iyi ya da kötü olduğuna dair devam eden tartışmaların eklenmesiyle çağdaş popülizm için genel bir çerçevenin oluşması güçleşmektedir (s. 9-20).

Kitabın "Popülizmin Anatomisi" başlıklı birinci bölümünde popülist siyasal kültürün temel unsurları incelenmektedir. Rosanvallon, "bireycilik çağı" olarak tarif ettiği günümüzde, popülizmin toplumsal ve siyasal açıdan önemine odaklanmakta ve mevcut sistemin yetersizliklerine karşı alternatif sunma kapasitesine sahip olduğu düşüncesini temellendirmektedir (s. 13-14). Bu bölümde, popülizmin halk kavramını yücelten anlayışı karşısında sağ ve sol

kavramlarında bir ayrışma gözlemlendiğine dair değerlendirmelerde bulunulmuştur. Rosanvallon'a göre halk kavramı sağ ve sol popülizmin önüne geçerek çağdaş dünyada birçok popülist aktörün söylemlerinde belirginlik kazanmıştır. Yakın dönemde İspanya'da Podemos'un "İdeolojiye Değil, Egemenliğe Dayalı Parti" sloganına başvurusu; Fransa'da Jean-Luc Mélenchon'un "halk cephesi kurma" idealinde olduğunu ifade etmesi; Marine Le Pen'in "Le Pen, yani Halk" sloganı ile kendisini halk ile özdeşleştirmesi popülizmin halk merkezli söylemini gösteren örnekler olarak dikkat çekmektedir. Rosanvallon'a göre bu örnekler popülist aktörlerin ortak bir unsuru olarak siyasi haritanın yeniden tanımlanmasına ışık tutmaktadır (s. 61-69).

Rosanvallon'un popülizmin doğasını anlamaya yönelik çabası kitabın "Popülizm Tarihi" başlıklı ikinci bölümünde derinleşmektedir. Bu bölümde popülizmin 19. yüzyılın son çeyreğinde Rus Çarlığı ve ABD'de ortaya çıkış süreci öncü popülist hareketler olarak incelenmektedir. Rosanvallon, her iki coğrafyada farklı saiklerle ortaya çıkan popülizmin kavramsal olarak popülizm içerisinde bir etkileşim meydana getirmediği kanısındadır. Ona göre popülizm, 1929'da Fransa'da *Popülist Roman Manifestosu* (*Manifeste du roman populiste*) adlı edebi manifesto ile gündeme geldiğinde siyasal bir içeriği bulunmuyordu. Popülizm, halkın edebi bir konu olarak romanlara taşınmasının bir sonucu olarak Fransız edebiyatında tezahür etmiştir. Bu durum popülizm kavramının siyasi yönde bir devamlılık göstermediğine örnek teşkil etmektedir (s. 15-16). Rosanvallon, tarihsel süreç içerisindeki popülist momentlerden hareket ederek çağdaş popülizmin karakteristik özelliklerini yansıtan verilere ulaşmayı hedeflemiştir. Kendisi, tarihsel örnekleri popülizm kavramı için metodolojik bir çerçeve sunmak için yeterli görmemektedir. Popülizm laboratuvarı olarak tarif ettiği Latin Amerika popülizmleri üzerine değerlendirmelerde bulunarak bu duruma dikkat çekmektedir. Ona göre popülizm, 20. yüzyılda siyasi terminolojiye Latin Amerika'daki hareket ve rejimlerin tanımlanmasıyla kesin olarak girmiştir. Jorge Eliecer Gaitan ve Juan Peron'un başlattığı hikâye yakın dönemde Venezuela'da Hugo Chavez, Ekvator'da Rafael Correa, Bolivya'da Evo Morales tarafından devam ettirilmiştir. Bu liderlerin popülist olarak nitelendirilmesinin nedeni Rosanvallon'a göre temsil ettikleri şeyin sağ-sol ya da kapitalizm-sosyalizm ayrımı gibi dönemin alışıldık siyasi kategorilerine uymamasıydı (s. 99-107).

Kitabın "Popülizm Eleştirisi" başlıklı üçüncü bölümü popülizm-demokrasi ilişkisine odaklanmaktadır. Bu bölümde popülizmin çağdaş demokrasilere sunduğu fırsatlar ve tehditler üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur. Popülizmin teorik ve kavramsal ele alınışlarından hareket eden Rosanvallon, popülizm-demokrasi ilişkisinin karmaşıklığının demokrasinin önündeki potansiyel olanakların değerlendirilmesini zorlaştırdığı kanısındadır.

Ona göre popülizm, kutuplaştırıcı bir demokratik biçime dönüştüğünde sistemdeki tüm demokratik kurumları aşındırmakta ve “diktatörlüğe” dönüşme riskini barındırmaktadır. Zira popülizm, demokratik katılımı artırma potansiyelini taşıırken aynı zamanda toplumsal ve siyasi kutuplaşmaya yol açarak demokrasiyi zayıflatmaktadır (s. 131). Referandum gibi demokratik araçlar hem halk egemenliğini güçlendirme potansiyeli taşımakta hem de politikacıların siyasi sorumluluktan kaçınması gibi riskler taşımaktadır. Ayrıca çoğunluğun kutsallaştırıldığı bir demokrasi anlayışına yol açabilmektedir. Rosanvallon, demokrasinin güçlendirilmesi için “müzakereci pratiklerin” geliştirilmesini önermektedir (s. 139).

Popülistler, çoğunluğun iradesini istatistiksel bir veri olmaktan çıkararak milletin genel iradesini yansıtan ahlaki bir özellik atfetmektedir. Rosanvallon’a göre popülistlerin bu hedefinde iki temel araç öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki kurucu meclisler aracılığıyla bağımsız kurumların zayıflatılarak anayasayı yeni rejime uygun hale getirmektir. Venezuela’da Chavez dönemi bu uygulamanın tipik bir örneğini teşkil etmektedir. İkincisi devlet başkanının yeniden seçilebilmesinin önünü açacak girişimlerde bulunmaktır. Buradaki amaç, liderin hukuki iktidar süresinin uzatılmasını sağlamaktır. Popülizmin demokrasi ile özdeşleştirildiği bu tip sistemlerde seçilmiş diktatörlük yani “demokratörlük” ortaya çıkmaktadır. İlginç bir şekilde bu tür rejimler sürekli olarak demokratik bir görünüm sergileme çabası içindedir. Mili irade teması, bu rejimlerin temel söylemi olarak öne çıkarken, bu iradeye karşı çıkmak antidemokratiklik ile anılmak için yeterlidir (s. 163-173).

Rosanvallon, kitabın “Sonuç: Bir Alternatif Ruhu” başlıklı bölümünde popülizm-demokrasi ilişkisinin boyutları üzerinden genel değerlendirmelerde bulunarak çağdaş demokrasiler için “alternatif bir model” önermektedir. Ona göre popülizm dünya nüfustaki düzensizliği, geniş halk kitlelerinin öfke ve sabırsızlığını yansıtırken bu duruma karşı ileri sürülen öneriler basit ve sorunludur. Zira mevcut düzenin savunulması çağdaş popülizmin beslendiği sorunlara yanıt vermemektedir. Rosanvallon’un çözüm önerileri demokrasinin tarihsel kökleri, teorik geçmişi ve çağdaş pratiklerinden yola çıkarak popülizme karşı kapsayıcı ve katılımcı bir modelin inşa edilmesine ulaşır. Bu tür bir demokrasi modeli yurttaşların siyasal süreçlerde daha aktif olarak yer aldığı, demokratik kurumların güçlendiği ve demokrasi araçlarının çeşitlendiği bir sistemin inşasını gerektirmektedir. Bir anlamda demokrasinin basitleştirildiği ve radikalleştirildiği kutuplaştırıcı demokrasi türlerine karşı çoğulcu, pratik ve kapsayıcı bir demokrasi vizyonu ortaya koyulmalıdır. Milli irade olarak kavramsallaştırılan seçmen çoğunluğunun yerini “gözetim” ve “icra” demokrasisi gibi unsurlar almalıdır. Böylelikle demokrasi, durağan bir model olmaktan çıkarak sürekli olarak keşfedilen ve kurumsallaşan bir yapıya

evrilecektir. Sonuç olarak Rosanvallon, yurttaşların seçimden seçime oy vermek için sandığa gittiği demokrasi anlayışı yerine halkın aktif katılımını içeren, sivil faaliyetleri göz ardı etmeyen, kapsayıcı bir demokrasi modeli önermektedir (s. 181-186). Öte yandan kitabın, “Popülizm Sözlüğünün Tarihi” başlıklı ek bölümünde popülizm kavramının tarihsel kökleri ve gelişim süreci incelenmiştir (s. 189-202).

Rosanvallon, “Popülizm Yüzyılı: Tarih, Teori, Eleştiri” adlı çalışmasında popülizm-demokrasi ilişkisini disiplinlerarası bir yaklaşımla ele almaktadır. Kitapta çağdaş popülizmin teorik ve ampirik yaklaşımlarının popülizmin doğasını anlamada yetersiz olduğu varsayımından hareket edilerek popülizm-demokrasi ilişkisi analiz edilmiştir. Ayrıca popülizmin tarihsel gelişimi ve demokrasiyle ilişkisini “kazananlar” ve “kaybedenler” olarak değerlendiren anlayışın yerine demokrasinin işlevselliği üzerinden yaklaşılarak özgün bir yaklaşım takip edilmiştir. Kitap bu yönüyle Rosanvallon’un popülizm üzerine metodolojik ve kavramsal çerçeve sunma hedefini başarılı kılmaktadır. Öte yandan kitapta Rosanvallon’un popülizmin kavramsal temellerine yönelik felsefi çözümlemelerinin yeterince derinleşmediği görülmektedir. Bu durum yazarın kavramsal çerçeveye odaklanma amacıyla açıklanabilir. Benzer şekilde sağ ve sol popülizm ayrımına ilişkin analiz literatürdeki tartışmalara yanıt vermekten uzaktır. Bir anlamda kitabın genel olarak popülizm araştırmalarındaki ampirik çalışmalara odaklanması önerilen kavramsal çerçevenin metodolojik sağlamlığını tartışmaya açabilecek bir boşluk meydana getirmektedir. Sonuç olarak kitap, popülizme yeni bir bakış açısı getirirken ortaya koyulan alternatif demokrasi modeliyle popülizm ve demokrasi ilişkisine odaklanan literatüre önemli bir katkı olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Ionescu, G., & Gellner, E. (1969). Introduction. In G. Ionescu & E. Gellner (Eds.), *Populism: Its meanings and national characteristics* (pp. 1-5). The Garden City Press.
- Moffit, B. (2016). *The global rise of populism: Performance, political style, and representation*. Stanford University Press.
- Mouffe, C. (2018). *For a left populism*. Verso.
- Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541-563.
- Rosanvallon, P. (2023). *Popülizm yüzyılı: Tarih, teori, eleştiri* (S. B. Çağlan, Çev.). Kırmızı Kedi
- Wiles, P. (1969). A syndrome, not a doctrine. In G. Ionescu & E. Gellner (Eds.), *Populism: Its meanings and national characteristics* (pp. 166-179). The Garden City Press

Dr. Mesut Can Akçay